

ABM i Värmland

Tomas Jönsson 2006

Innehåll

Inledning	3
Vad är ABM?	5
Internationellt och svenskt	7
ABM-institutioner i Värmland	11
A som i Värmlandsarkiv	
B som i Länsbiblioteket i Värmland	
M som i Värmlands Museum	
Likheter och olikheter	
Kulturarv – ABM:s minsta gemensamma nämnare	
ABM-projekt i Värmland	18
Digitaliseringen av bibliotekskatalogerna	
Sambi-projektet	
Sesam-projektet	
Nycklar till brukssamhället	
Vambit	
Kulturarvs-IT	
Fotoalbum Värmland	
Calimera	
Internetportalen Kulturarv Värmland	
Access-projektet	
Projektet – förändringsarbetets återvändsgränd	
ABM-arbetet och riktlinjer för detta	25
ABM-arbetet	
Nätverkssamhället	
Förhållandet till teknik	
Knappologi vs Agenda kulturarv	
Livslångt lärande	
Gratis?	
Centrala uppgifter	
Slutsatser för ABM i Värmland	31
Källor i urval	34

Inledning

ABM har på kort tid slagit igenom som namn på ett gemensamt verksamhetsfält för arkiv, bibliotek och museer. Området är strategiskt intressant - så intressant att Region Värmland i februari 2006 tillsatte en förutsättningslös utredning för att undersöka vilka effekter ett ökat samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer skulle kunna ge i Värmland. Till ensamutredare utsågs undertecknad Tomas Jönsson – läns-museichef för Värmlands Museum - och utredningsarbetets syfte formulerades ”att undersöka möjligheter och villkor för skapandet av en ABM-enhet i Värmland”. Som deluppdrag inom utredningen faller att studera ABM-arbetets bakgrund, dess för- och nackdelar, nya målgrupper, att föreslå nya samsamarbetsområden m m samt att föreslå eventuella organisationsförändringar. Arbetet har utförts under tiden 1 mars – 31 augusti 2006.

ABM-arbetets strategiska betydelse ligger i en förväntad effektivisering av institutionernas arbete och att dessa genom ny teknik samlat ska kunna ställa sina kunskaper till nya brukares förfogande - ”ett återbruk av vetande”. Ett framgångsrikt ABM-arbete kommer snarare att förstärka än bredda sektorns betydelse för samhället. Arkivens, bibliotekens och museernas roller för bildning, historia och kulturarv, för yttrandefrihet, jämlikhet, mångfald och internationalisering är välkända och föga omstridda. Utredningens fokus blir därför inominstitutionellt utan inledande argumentation om varför arbetet i sig är viktigt.

Samverkan inom ABM-området kan i Värmlands län teoretiskt finnas på tre plan: Gemensamma lokaler, gemensam organisation och gemensamma verksamheter. Lokalmässig samordning är inte aktuell. Beträffande organisation kan konstateras, att Värmlandsarkiv och Länsbiblioteket i Värmland är basenheter under Region Värmland, medan Värmlands Museum är en självständig stiftelse. En sammanslagning till en gemensam enhet skulle därmed innebära förändrad organisationsform – det som också kallas associationsform - för Värmlands Museum. Denna fråga är tekniskt mycket komplex och har fått en egen delredovisning i *Att vara eller inte vara stiftelse - en fråga om organisationsform för Värmlands Museum*. Föreliggande delredovisningen *ABM i Värmland* behandlar frågan om det gemensamma arbetsfältet.

När man börjar studera ämnet, känner man stor sympati för Bo Holmbergs uttalande då han blev utredningsman för den nya järnvägen Ostlänken: ”Än så länge finns järnvägen bara på en ofantlig massa papper.” Magdalena Grams föredömligt sammanställda lägesrapport till regeringen 2002 – *ABM – samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer* – redovisar som källor och litteratur 126 titlar och hänvisar till 91 länkar. EU-projektet Calimera 2001 – 2005 involverade deltagare från 42 länder och gav upphov till lika många nationella rapporter. Beskrivningar av goda exempel är emellertid uppseendeväckande fåtaliga i Sverige.

Kunskapsproduktionen inom arkiv, bibliotek och museer har fått en ny dimension med införandet av informationstekniken. Bokbestånd, arkivhandlingar, föremåls- och fotosamlingar har digitaliserats – d v s gjorts sökbara i datorer. Stora arbetsmarknadsprojekt som Sesam och det nu pågående Access har påskyndat denna process. Det är nu möjligt att göra eftersökningar och tematiseringar på helt nya sätt. Biblioteken har ställt denna nya kunskap till medborgarnas tjänst, medan kunskaperna på arkiven och museerna mest kommit tjänstemännen till nytta. Det övergripande målet i ett ABM-arbete måste vara att göra all ny kunskap tillgänglig för medborgarna.

Eftersom det i Magdalena Grams nationella utredning redan finns en bra genomgång av ABM-sektorns historia, problem och möjligheter, koncentrerar jag mig efter en historik och genomgång av olika ABM-arbeten till en diskussion för det värmländska området.

Det var modigt och nytänkande av Region Värmland, när de valde mig som utredningsman – en genuin företrädare för den institutionsbundna kulturen. Fördelen kan vara att mina förslag torde vara väl förankrade och möjliga att genomföra. En vanlig observation är annars, att många föreslagna planer fordrar orimliga arbetsinsatser och ekonomiska tillskott. Nackdelen kan vara brister i den visionära överblicken samt naturligtvis att jag som museiman är mindre insatt i arkivens och bibliotekens arbete. Utredningen har fått ett förstärkt museiperspektiv.

Jag vill rikta ett varmt tack till alla uppgiftslämnare och granskare. Utan dessas ambitiösa arbete hade jag inte vågat skriva denna text.

Vad är ABM?

När man ställs inför ett nytt uttryck är det naturligt att tillfråga vårt senaste uppslagsverk Nationalencyklopedin. Första delen kom 1989 och ABM är nämnt som förkortning på Anti-Ballistic Missile. I supplementet från 2000 utvidgas inte begreppets betydelse. Det ABM som denna text handlar om är alltså ett relativt nytt begrepp.

Med ABM menar vi idag ett tätare samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer.

Arbetsfältet har vuxit fram ur ett abstrakt tänkande och saknar övergripande definition, teori och vetenskaplig forskning. ABM kan ses som ett nutida sätt att återskapa den generella och samlade kunskapsbild som fanns i renässansens minnespalats och som ännu var vägledande vid byggandet av British Museum i London och Nationalmuseet i Stockholm. Dessa institutioner skulle inrymma nationernas viktigaste kulturarv från arkiv, bibliotek och museer. I British Museum förverkligades idén delvis. I Stockholm övergavs den när Nationalmuseet stod klart 1866. Här var det annars tänkt att byggnaden även skulle inrymma Kungl. bibliotekets samlingar. De arkiv, bibliotek och museer som vi känner idag är resultatet av en professionalisering av verksamheterna under 1800-talets senare del och under 1900-talet.

Några hållpunkter i framväxandet av ABM-arbetet kan nämnas:

- 1991 På BIBSAM:s (Kungl. bibliotekets avdelning för nationell samordning och utveckling) initiativ samlades representanter från arkiv, bibliotek och museer för att diskutera samarbete. Diskussionerna ledde fram till bildandet av en ABM-grupp 1992.
- 1996 Vambit (Värmlands arkiv, museer, bibliotek – it) ger en gemensam it-utbildning för sin personal.
- 1999 I *Kjelder till kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet* presenterar Norges kulturdepartement den framtida inriktningen på kulturpolitiken.
- 2000 Kulturutskottets betänkande 2000/01:KrU5 anser det dags att analysera förutsättningarna för samverkan mellan de statliga ABM-institutionerna. Betänkandet resulterade i att regeringen gav uppdrag om en lägesrapport. Magdalena Gram sammanställde rapporten *ABM – Samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer* 2002.
- 2000 Re:source etableras i Storbritannien. Byter senare namn till *The Museums, Libraries and Archives Council (MLA)*.

- 2003 ABM-utveckling etableras centralt i Norge.
2004 ABM-Centrum etableras i Sverige med ett sekretariat placerat på Kungl. biblioteket.

Magdalena Gram hävdar i sin rapport till regeringen 2002, att eftersom det inte finns någon vedertagen definition på begreppet ABM, så måste man använda sig av en bred arbetsdefinition som samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer.

Syftet med samverkan är:

- att öka tillgängligheten till institutionernas samlingar,
- att höja verksamhetens kvalité,
- att bli effektivare och
- att göra ABM-institutionerna slagkraftigare.

Samverkan kan gälla flera områden: Övergripande planering av insatser inom informations- och kommunikationsteknologi, digitalisering, registrering, pedagogik, säkerhet, etiska och juridiska frågor samt gemensamma projekt.

ABM-samarbete är inte oproblematiskt. I regeringsrapporten kommenterar utredaren:

”Vid en genomgång av vad som sagts i ABM-frågan framstår det ändå som många gånger som oklart, vilka faktorer och förväntningar som styr visionen. Vilken slutprodukt vill man ha? Vem är mottagaren? Ligger tyngdpunkten på forskning och utveckling eller på allmänheten och kulturen? Skall ABM-institutionerna tillhandahålla neutrala instrument som databaser och digitaliserade register eller gäller uppdraget bearbetad information i form av t ex digitala utställningar? Är ’mannen på gatan’ medveten om vilka möjligheter som öppnar sig och är han intresserad av att ta del av det rika utbudet? Vilka kostnader för långtidslagring är vi beredda att bära? Vilka möjligheter finns till finansiering?”

Frustrationen är lättförståelig, men idag är det uppenbart, att informationstekniken och datorerna driver samhällsutvecklingen. Övergången från ett analogt till ett digitalt samhälle pågår som bäst. Bakslaget i den s.k. it-bubblans bristning 2000 kan förklaras med att behovet inte stod i rimlig proportion till teknikens möjligheter. Nu skapas uppgifter för tekniken. Målen och kulturpolitiken kommer att bli en efterhandskonstruktion. En parallell kan ses i att den representativa demokratin infördes först *efter* att industrialismen helt omformat vårt samhälle.

Nästan all informationsproduktion sker idag direkt i digitala media. ABM-arbetet har fått ett starkt tekniskt inslag. Visionerna placerar sig på en axel mellan två poler: En önskan om effektivisering – som nedbringar kostnaderna – och en önskan om ökad tillgänglighet – som ökar kostnaderna.

Internationellt och svenskt

Idag har 11 % av världens invånare tillgång till Internet. 90 % av dessa bor i den industrialiserade världen. Mot denna bakgrund är det tydligt att ABM-arbetet är ett spetsprojekt.

I USA finns sedan 1996 ett federalt *Institute of Museum and Library Services*, vars uppgift är att stödja 122 000 bibliotek och 17 500 museer i deras uppgift att upprätta en ”Nation of Learners”. Man framhäver vikten av livslångt lärande som grundläggande för ett demokratiskt samhälle och som framgångsfaktor för individen. Institutets roll är att utveckla ledarskapet och att stödja institutionerna i deras förändringsarbete.

EU:s verksamhet inom forskningsområdet styrs av fleråriga ramprogram. Det femte ramprogrammet (1998 – 2002) betonade bl a ett bredare angreppssätt med brukarperspektiv och pekade särskilt ut ett användarvänligt informationssamhälle som ett av fyra tematiska program. Även det sjätte ramprogrammet (2002-2006) avsatte stora resurser till informationssamhällets teknik. Också i det sjunde ramprogrammet (2007-2013) nämns informations- och kommunikationsteknik. ABM-samarbetets tekniska del har alltså ett starkt stöd i EU.

Calimera-projektet (2001 – 2005) inom det sjätte ramprogrammet involverade 42 länder. Projektet har skapat kontakter med beslutsfattare och tjänstemän. Vidare har man kartlagt teknologianvändning och olika strategier samt framhävt goda exempel. Några ledord pekar ut riktningen för den kommande EU-politiken:

- Brukarperspektiv (Citizens)
- Nyttänkande (Creativity)
- Lärande (Learning)
- Kommunikation (Communication)
- Deltagande (Involvement)

Projektet Minerva inom EU är ett nätverk av medlemsländernas kulturdepartement för att diskutera och samordna verksamheter med digitalisering. Minerva har en handboksserie *Digitising Content Together* som ger kortfattade råd. Särskilt intressant är deras *Quality Principles for Cultural Websites: a Handbok*. Denna ger riktlinjer som med all säkerhet kommer att bestämma kraven på innehållet i ABM-arbetets hemsidor:

- Lätt att identifiera och med klart syfte (Transparent)
- Relevant och korrekt (Effektive)

- Uppdaterad (Maintained)
- Tillgänglig (Accessible)
- Riktad till brukarna (User-centred)
- Möjlig att påverka (Responsive)
- Flerspråkig (Multi-lingual)
- Sökbar (Interoperable)
- Skött och administrerad (Managed)
- Bevarad (Preserved)

I **Norge** presenterade kulturdepartementet 1999 inriktningen på den framtida politiken i *Kjelder till kunnskap og oppleving. Om arkiv, bibliotek og museum i ei IKT-tid og om bygningsmessige rammevilkår på kulturområdet*. Som ett resultat av denna viljeyttring grundades 2003 det nationella ABM-utvikling. Verksamheten bygger på grundvärden som tolerans, yttrandefrihet, demokrati, kulturens egenvärde, rätten till information, kulturell mångfald och social gemenskap. För att nå dessa värden sätter man brukaren i centrum och arbetar med metodutveckling, utbildning och sektorsöverskridande arbeten inom ABM-sektorn. Goda exempel lyfts fram. 2006 har ABM-utvikling 68 anställda.

ABM heter MLA (Museums, Libraries and Archives) på engelska och **Storbritannien** har betraktats som föregångare. Under namnet re:source skapades 2000 ett centralt strategiskt organ för att initiera förändring, formulera idéer och fastställa handlingsplaner. Organisationen ändrade namn till *The Museums, Libraries and Archives Council* (MLA) och har idag vidgat sitt arbete till MLA Partnership bestående av nio regionala parallellorganisationer. Organisationernas uttryckliga mål är att leda omformningen av museerna, biblioteken och arkiven inför framtiden.

På svensk botten kom det centrala arbetet igång efter de lokala och regionala initiativen. Den 1 maj 2004 påbörjades det treåriga projektet **ABM-centrum** genom ett samarbete mellan Kungl. biblioteket, Nationalmuseum, Riksantikvarieämbetet, Riksarkivet och Statens kulturråd. ABM-centrum har sitt kansli på Kungl. Biblioteket och bemanningen begränsar sig idag till en deltidstjänst. Syftet är att främja förståelse och samarbete inom sektorn och då särskilt stimulera utvecklingen av digitaliseringstekniken, d v s överföring av objekt ur samlingar till digital form för forskningens såväl som utbildningens behov. 2005 anslöt sig Naturhistoriska Riksmuseet och Statens ljud- och bildarkiv till projektet och 2006 även Nordiska museet.

Trots små resurser har ABM-centrum blivit en viktig nationell samordnare inom ABM-fältet genom sin omvärldsbevakning, utbildnings- och seminarieverksamhet samt information främst via sin hemsida. ABM-centrum är också sammanhållande i det nätverk av institutioner som arbetar med olika ABM-projekt.

Kulturarv Östergötland är ett samarbete mellan dem som arbetar med kulturarvsfrågor i Östergötland och har läns museet, universitetets Centrum för lokalhistoria, regionförbundet Östsam, länsstyrelsen och

kommunerna som huvudintressenter. Nätverket byggs vidare genom regelbundna träffar, utbildningar och seminarier. Sedan 1998 drivs en ambitiös hemsida, som ger tillgång till lokalhistoriskt material i form av filmer, foto, kartor, berättelser etc. Ny teknik är i fokus och man verkar för kvalitet, standardisering och överförbarhet av det lokalhistoriska materialet. Arbetet riktar sig till undervisningen på alla stadier samt till hembygds- och släktforskare.

ABM-Y-gruppen växte fram i samband med Mitthögskolans 5-poängskurs i IT-utbildning för personal inom ABM-området i Västernorrland 1999. Gruppen har sen varit sammanhållande i ”**ABM i Västernorrland** – arkiv, bibliotek och museer i samverkan och utveckling”. Institutionell grund i verksamheten är landsarkivet, länsbiblioteket och läns museet, men man bygger också upp ett starkt nätverk genom konferenser, seminarier och utbildningar. Arbetet präglas av långsiktighet och nya verksamhetsfält läggs till som ABM-IT, ABM & tillväxt och portalen Kulturarv Västernorrland. 2003 – 2005 drevs projektet ABM-Resurs, som undersökte möjligheter och behov av ett resurscenter i ABM-frågor i Västernorrland. ABM-Resurs mottogs positivt särskilt i länets små kommuner, som mest efterlyste kunskapsutbyte, samverkan och en lobbyorganisation.

Initiativet till en samverkan mellan Blekinges ABM-institutioner togs 2002, då cheferna för Blekingearchivet, Blekinge museum och Länsbibliotek Sydost presenterade ett idékoncept. Region Blekinge beviljade medel till en förstudie 2004 och denna utfördes samma år av Anders Häggström. I sin studie ”**ABM i Blekinge**” föreslår han en institutionalisering av ABM-samarbetet med ett styrande ABM-råd och att ett regionalt ABM-centrum skapas. Framför allt ska arbetet inrikta sig på att finna gemensamma tekniska lösningar för lagring och hantering av digital kulturell information. Allmänhetens tillgänglighet till sin lokalhistoria ska öka. Ett exempel är det virtuella museum som Blekinge museum presenterar på sin hemsida. ABM-arbetet har fortsatt i projektform och står nu inför en permanentning genom inrättandet av en ABM-grupp.

I **Eskilstuna** har ABM-frågan varit aktuell sedan 1999, då en förstudie gjordes för att komma med förslag om att ”bättre förvalta, förmedla och tillgängliggöra Eskilstuna kommuns historia”. I utredningen ”ABM-Eskilstuna – till nytta och glädje” 2004 föreslår utredaren två utvecklingslinjer för det fortsatta arbetet: En lokalmässig samlokalisering och ett gemensamt digitalt rum. Det digitala rummet är förverkligat i portalen KulturArv Eskilstuna, som främst tillgängliggör fotosamlingar, museets föremålssamling och olika lokalhistoriska dokument. Samlokaliseringen är på gång genom övertagandet av Räddningstjänstens gamla lokaler i Kvarteret Våghalsen. Via en gemensam entré ska man här i framtiden ha tillgång till specialister från museerna, biblioteket, stads-, barnbils- och företagsarkiven och även från släktforskarföreningen, projektet Kulturarvs-IT och ett finskspråkigt arkiv. Ombyggnadsarbetena påbörjas under senhösten 2006.

Också i **Västerbotten** har man tagit ett fysiskt grepp på ABM-frågan genom att skapa InformationsÖar på sex kommunbibliotek. Biblioteket är oftast kommunens flitigast besökta mötesplats och genom InformationsÖarnas utställningar och digitala uppkopplingar kommer besökarna i kontakt med den kunskap och information som finns på Västerbottens museum och i länets arkiv. Till varje ö finns en referensgrupp knuten, vars uppgift är att bygga upp ett långsiktigt nätverk.

Nästan varje region bedriver någon form av utvecklingsarbete eller tillfälliga projekt. I **Jämtland** ledde en utredning 2001 fram till ett förslag om ett Kunskapens Hus i Östersund – ett förslag som senare utvecklats till att även innehålla ett Nordiskt Centrum för Kulturarvs-pedagogik. I **Jönköpings län** startade i juni 2006 en ABM-portal som synliggör länets gemensamma kulturarv. I Värmland har ett tiotal projekt genomförts vilka längre fram redovisas mera ingående.

ABM-institutioner i Värmland

Som tänkbara ABM-aktörer i Värmland finns 16 kommunbibliotek, kommunernas arkiv, 47 museer, 91 hembygdsföreningar och många fler. Tre av dessa har ett uttalat regionalt ansvar: Värmlandsarkiv, Länsbiblioteket i Värmland och Värmlands Museum och dessa bör ha en samordnande roll för framtidens ABM-arbete i länet.

A som i Värmlandsarkiv

Det har alltid legat i samhällets intresse att ha god ordning på sina dokument. 1618 utfärdade Axel Oxenstierna den första arkivordningen för staten och därmed lades grunden för Riksarkivet. Senare förordningar har fastlagt regler för regionala arkiv i landsarkiven och för kommunernas arkiv. Dessutom finns en mängd enskilda arkiv från företag, föreningar och personer som inte omfattas av någon reglering.

För att förhindra att de gamla brukens och de tidiga industriernas arkiv lämnade Värmland bildades Föreningen Värmlandsarkiv 1970 på landshövding Rolf Edbergs initiativ. Snart växte idén fram om ett samlat arkiv för Värmlands historia. Komplikationer med att överlämna handlingar från offentlig förvaltning till en enskild förening gjorde att föreningen knöts till landstinget 1986 och vid en omorganisation 2001 blev arkivet en basenhet under Region Värmland.

Delar av näringslivets arkiv samt arkiven från Sunne, Munkfors och Forshaga kommuner förvaras i Värmlandsarkiv. Sedan 1995 är Värmlandsarkiv landsarkiv för Värmlands län och förvarar handlingar från den statliga förvaltningen.

Arkiven hålls tillgängliga i Arkivcentrum i Karlstad, där samverkan sker med Folkrörelsernas arkiv för Värmland, Karlstads kommunarkiv, Landstingsarkivet i Värmland samt Emigrantregistret. Arkivbeståndet omfattade 2005 nästan 20 hyllkilometer handlingar, drygt 100 000 kartor och 80 000 fotografier. Huvuddelen av materialet förvaras i de nya arkivlokalerna i berggrummet i Zakrisdal. Verksamheten sysselsätter 19 tillsvidareanställda personer, varav fyra personer har sin arbetsplats i Kristinehamn, där Värmlandsarkiv har en särskild avdelning för bokbinderi, mikrofilm och foto. Därtill har Föreningen Värmlandsarkiv fyra personer anställda, vilka är placerade i Arkivcentrum.

Omslutningen är på 13,5 miljoner kronor med Region Värmland (5,7 miljoner) och staten (4 miljoner) som största anslagsgivare. Egna intäkter är främst medel från leveranser av arkiv.

Värmlandsarkivs uppdrag är kortfattat att:

- bevara arkiv från Värmlands län,
- vårda dessa arkiv och
- tillhandahålla och tillgängliggöra arkiven.

Regeringens regleringsbrev trycker på offentlighetsprincipen och pekar på samhällets rättssäkerhet som ett viktigt motiv för arkivens bevarande.

I Arkivlagen fastslås att arkiv behövs för:

- rätten att ta del av allmänna handlingar,
- behovet av information för rättsskipningen och förvaltningen samt
- forskningens behov.

Leveranserna av modernt material har dominerat Värmlandsarkivs verksamhet under senare år. Mycket material kommer från nedlagda myndigheter – t. ex bouppteckningar, skattelängder och bilregister. Nedlagda myndigheter ska enligt Arkivlagen leverera sina handlingar till ett landsarkiv inom tre månader efter nedläggningen. Nivån på de statliga leveranserna har varit hög. 2005 mottogs 913,5 hyllmeter (672 hm 2004, 75 hm 2003). Annat är från omorganiserade industrier, där de nya ägarna gör sig av med industrins gamla arkivmaterial. 2005 var tillväxten av enskilt material 144 hyllmeter (471 hm 2004, 137 hm 2003). Nyinkommet material gallras, ordnas och förtecknas kontinuerligt.

Standarden på magasinslokalerna blev mycket god då det nya bergrummet i Zakrisdal togs i bruk. Vården av enskilda dokument sköts till stor del genom avdelningen för bokbinderi i Kristinehamn. Till Värmlandsarkivs uppdrag hör även att verka för en allmänt god arkivhantering i länet. Genom inspektioner, besök och rådgivning utövas denna tillsyn av myndigheters och kommuners arkivvård och dokumenthantering. Begränsad rådgivning ges också till privatpersoner och företag. Rådgivningen kompletteras med utbildningar och information.

Arkivet har gått ifrån en uppgift att vara mestadels förvarande till att dessutom vara både kunskapsspridare och förvaltningens redskap. Det är en del av samhällets kollektiva minne och dess dokument är källor till vår historia.

Den traditionella målgruppen för arkiven har varit släkt- och lokalhistorieforskarna. Medelåldern är relativt hög. På senare år har framför allt släktforskarna minskat i antal, medan besöken från gymnasister och studenter ökar. Orsakerna kan sökas i att en allt större del av släktforskningsmaterialet finns åtkomligt via Internet och att skolan mer betonar det självständiga arbetet i t ex historieundervisningen. Forskarsalen på Arkivcentrum har vintertid öppet 45,5 timmar i veckan och 35 timmar under sommartid. Salen hade 4 726 besök under 2005 (5 543 under 2004 och 6 022 under 2003).

De omfattande leveranserna av moderna myndighetsarkiv medför att handläggningen av förvaltningsrelaterade ärenden gällande t ex folkbokföring, taxeringsvärden, inkomstsuppgifter och bouppteckningar ökat. De senaste åren har antalet ärenden årligen överstigit 3 000.

Kunskapsuppbyggnaden, tillgängliggörandet och det pedagogiska arbetet har fått allt större betydelse. Arkivens dag öppnar verksamheten för en bredare publik varje år. Sedan 1995 utges informationsskriften Upp-tecknat. Samarbetet med skolan och andra institutioner är stort – skolhandledningar, Cd-romprodukter, Internetsatsningar m.m. Bland böcker som Värmlandsarkiv givit ut märks Arkivatlas Värmland 1991 (nytryck 1997), Peter Olaussons Vägar till värmländsk historia 1999, Tysta turen 2002 och Naboliv 2005 (tillsammans med Statsarkivet i Hamar).

B som i Länsbiblioteket i Värmland

Biblioteken är de mest spridda, kända och nyttjade av kulturinstitutionerna. Från en roll som bokutlånare (bibliotek av grekiskans förvaringsrum för böcker) har de utvecklats till komplexa mediecentraler som tillhandahåller förutom böcker även musik och film. Med det ökade antalet studeranden har bibliotekens betydelse som kunskaps- och informationscentra ökat. Några långsiktiga trender kan iakttas: Under 1990-talet centraliserades kommunernas verksamhet genom att filialer och bokbussar lades ner. Bokutlåningen sjunker, men efterfrågan på andra media och tjänster ökar. Besökarna blir fler, särskilt i åldersgruppen 20 – 29 år.

Verksamheten stadfästs i Bibliotekslagen sedan 1997. Kortfattat uttryckt är denna en ramlag som ålägger varje kommun att ha ett folkbibliotek, där allmänheten avgiftsfritt kan få låna litteratur. Vidare ska det för grund- och gymnasieskolan finnas ”lämpligt fördelade skolbibliotek”. Högskolebibliotek ska finnas vid alla högskolor. Alla bibliotek ska samverka och särskilt uppmärksamma personer med särskilda behov.

I lagens fjärde paragraf stadgas att ”ett länsbibliotek bör finnas i varje län”. Detta ska bistå folkbiblioteken med kompletterande medieförsörjning och andra regionala biblioteksuppgifter. Landstingen ska ansvara för länsbiblioteken.

I Värmland har det funnits ett länsbibliotek sedan 1930. I början var dess uppgift att komplettera bokbeståndet för de mindre kommunbiblioteken. Länsbiblioteket slöt sig till Karlstads stadsbibliotek genom ett avtal, förstärkte detta biblioteks bokbestånd och lät de mindre biblioteken fjärrlåna härifrån.

2005 arbetade 4,5 tillsvidareanställda, 1 vikarie och 4,5 projektanställda på Länsbiblioteket i Värmland och omslutningen var på 6,2 miljoner kronor. Regionen finansierade cirka två tredjedelar och resterande

tredjedel stod Statens kulturråd för. Verksamheten är organiserad som en basenhet inom Region Värmland.

Länsbibliotekets uppgift är nu

- att utveckla biblioteken i länet,
- att bidra till att utbudet av och tillgången till information förbättras i hela länet samt
- att öka intresset för litteratur.

Målgrupp är länets 16 kommunbibliotek. De viktigaste uppgifterna är att initiera och driva biblioteksutveckling, vidareutbilda bibliotekspersonal samt förmedla fjärrlån. Märk att länsbiblioteket inte har något publikt uppdrag utan är en utvecklingsresurs för kommunbiblioteken.

Länsbibliotekets ursprungliga uppdrag att förstärka mediebetåndet för de mindre kommunerna finns kvar, men håller på att ändra fokus från böcker till digitala tjänster. Numera är det främst avancerad facklitteratur som köps in. Antalet fjärrlån ligger på knappt 12 000 per år med en ökande trend. Nya tjänster är e-ljudböckerna och nerladdningen av musik.

En stor del av verksamheten är projektbaserad och mest omtalat är projektet Bibliotek Värmland, som nominerades till Årets bibliotek 2005. Alla länets kommunbibliotek samverkar för att med brukaren i centrum kunna erbjuda en ökad service. Tack vare projektet kan låntagarna nu använda sina lånekort på alla Värmlands bibliotek och lämna tillbaka en lånebok på valfritt bibliotek oberoende av var den lånats. Genom portalen Bibliotek Värmland kan man själv låna e-böcker hemifrån, ladda ner klassisk musik, söka böcker på alla länets bibliotek genom Werm-sök, få tillgång till artiklar i 1 200 tidningar och mycket annat.

Bland övriga utvecklingsarbeten som initierats av länsbiblioteket kan nämnas:

- Teknikutbildning av bibliotekarier för att kunna ladda ner e-böcker, film, musik etc.
- Gemensam upphandling av medier till länets kommunbibliotek.
- Arkitektinventering av huvudbiblioteken med avseende på fysisk tillgänglighet.

Som en enhet inom länsbiblioteket ligger Bok i Värmland. Dess uppgift är främst att organisera Värmlandsmontern på Bok & Bibliotek i Göteborg och Bokmässan på Värmlands Museum. Dessutom publiceras på Internet författarporträtt med Värmlandsanknytning.

M som i Värmlands Museum

Värmlands Museum har sitt ursprung i en donation till ett framtida stiftsmuseum 1839. En stödförening bildades 1857, vilken efter ombildningar och sammanslagningar fortfarande existerar i Värmlands Museiförening.

Publik verksamhet med traditionell visning av äldre föremål förekom sporadiskt i den gamla gymnasiebyggnaden i Karlstad redan på 1840-talet. 1929 fick museet ändamålsenliga lokaler i det nybyggda Värmlands Museum på Sandgrundsudden i Karlstad och därmed inleddes en kontinuerlig och professionell museiverksamhet. På 1980- och 1990-talen utökades verksamheten genom att museet öppnade ett antal filialer (s k utgårdar) runt om i länet – von Echstedtska gården, Långbans gruvby, Torsby finnkulturcenter, Dyvelstens flottningsmuseum, Borgvik Byggnadsvård m fl. 1998 byggdes museet i Karlstad till med en ny huskropp. Museet är sedan 1980 en självständig stiftelse med sin styrelse som högsta beslutande instans. Landstinget i Värmland, Karlstads kommun och Värmlands Museiförening är stiftelsens huvudmän. 2001 delegerade landstinget sina åtaganden till Region Värmland.

Till skillnad från Värmlandsarkiv och Länsbiblioteket i Värmland är inte någon del av museets verksamhet lagstyrd, utan styrelsen formulerar uppdraget efter stiftelsestadgarna och efter anslagsgivarnas riktlinjer. Uppdraget har sin grund i de nationella kulturpolitiska målen och Värmlands Museum ska:

- dokumentera och bevara kulturarvet i Värmland,
- utveckla och förmedla kunskap om och upplevelser av kulturarvet och
- ge perspektiv på samhällsutvecklingen genom att jämföra kulturarvet med samtiden.

Verksamheten ska sträva efter att nå alla länsinvånare och skapa möten som inbjuder till delaktighet. En hållbar miljöutveckling ska värnas. Museet utgår i sitt arbete från ett brukarperspektiv och samarbetspartners sökes aktivt för all verksamhet.

I dagens museum är kunskaps- och upplevelseförmedlingen dominerande. Värmlands Museum är länets största publika besöksmål om man bortser från handelns anläggningar. Länsmuseumbyggnaden i Karlstad hade nästan 240 000 besök 2005. Attraktionskraften skapas av en kombination av ett tiotal basutställningar om länets historia, ett tiotal tillfälliga utställningar som avlöser varandra, en rik programverksamhet, restaurang, butik och konferensverksamhet. I kärnuppdraget läggs stor vikt på verksamhet för skolungdom och eftersatta grupper; en angelägen verksamhet som inte avsätter stora besöksskaror. En konstkonsulent och en intendent med särskild uppgift att arbeta med gymnasieskolans återinförande av kärnämnet historia skapar nya kontakter.

Den utåtriktade verksamheten är en kombination av populära och smala aktiviteter. Tillfälliga utställningar och samarbetsprojekt kring Värmländsk bokmessa, Kulturskolans avslutning och mångkulturarrangemanget Världens fest drar storpublik, medan många föredrag, visningar av basutställningarna på armeniska, arabiska eller ryska naturligt endast drar de specialintresserade. Varje år utges årsboken ”Värmland förr och nu” samt oftast ytterligare någon publikation.

Museets verksamhetsfält omfattar kulturhistoria, konst och vår kulturmiljö. Alla har i uppdrag att dokumentera, levandegöra och bevara kulturarvet. Konstverksamhets uppdrag är dessutom att göra Värmlands konstliv rikt och omtalat. Kulturmiljöverksamheten har utöver sitt kärnuppdrag en mycket omfattande uppdragsbaserad undersökningsverksamhet. Nästan alla arkeologiska undersökningar i Värmland utförs av museets arkeologer och bekostas av entreprenören – ofta byggherrar eller Vägverket. Även byggnadskontroller, utredningar och målerikonservering utförs på betalt uppdrag.

Museets samlingar med ca 40 000 föremål, ca 9 000 konstverk och ca 1 000 000 fotografier är tillsammans med musikarkivet och museets övriga arkiv ett av grundelementen i arbetet. Samlingarna utökas kontinuerligt, numera mest med samtida material. Så har t ex inventarierna i ett tonårsrum insamlats 2006. Tidningarna med reportage från 11 september 2001 bevaras parallellt med material från euro-omröstningen 2003 och de senaste arkeologiska fynden. Samlingarna finns i tämligen goda magasin dels i museibyggnaden, dels i ett separat magasin i Ulvsby. Vården av föremålen leds av museets konservator. Föremålen hålls förtecknade, vårdade och i en allt högre utsträckning även digitaliserade, d v s sökbara i datorer. En del av fotografierna är sökbara via Internet och förberedelserna för att lägga ut konstsamlingen och den kulturhistoriska samlingen pågår.

Det regionala uppdraget att försöka nå alla länsinvånare genomförs med vandringsutställningar, tjänstemännens täta resor i olika ärenden och ett nät av filialer, som alltid drivs i nära samarbete med respektive värdkommun. På Torsby Finnkulturcentrum, von Echstedtska gården vid Säffle och Långbans Gruvby norr om Filipstad finns personal året runt; på Borgviks Byggnadsvård vid Grums och Dyvelstens Flottningsmuseum i Forshaga endast under sommartid.

Sammanlagt utfördes 52 årsverken vid museet 2005. En tredjedel av personalen är anställd genom arbetsmarknadsåtgärder och många har deltidsanställningar. Verksamheten är mångskiftande och många av handläggarna har expertkompetens. Eftersom museet är en självständig stiftelse finns egen kompetens inom administration, marknadsföring, teknik och vaktmästeri. Museet är medlem av arbetsgivarorganisationen Kfs.

Omslutningen var 2005 38,9 miljoner kronor, varav anslagen gav 21,2 miljoner kronor. Störst anslagsgivare var Region Värmland med 9,7, följt av Karlstads kommun med 6,5, Statens kulturråd med 4,1 och andra kommuner i Värmland med 0,9 miljoner kronor. Bland övriga intäktsposter märks uppdragsverksamheten med 5,4, lönebidrag med 3,7, butiksförsäljningen med 2,0 samt entré- och visningsintäkter med 1,5 miljoner kronor. Den helt dominerande kostnaden är den för personalen som 2005 kostade 21,3 miljoner kronor.

Värmlands Museum utsågs till Årets museum 2005 av Svenska museiföreningen.

Likheter och olikheter

Släktskapet är stort mellan arkiv, bibliotek och museer. De arbetar alla med samlingar av material i olika former och från olika tider som i stor utsträckning kompletterar varandra – handskrifter, brev, tryckta skrifter, allmänna handlingar, fotografier, affischer, unika föremål, massproducerade föremål, historiskt material och samtidsmaterial. Materialet görs tillgängligt för utbildningen och forskningen, för enskilda människors kunskapssökande och för människors möjligheter att delta i den demokratiska processen. Peter Almerud listar i ”ABM eller A, B och M?” institutionernas likheter:

- De är helt eller delvis offentligt finansierade.
- Villkoren för verksamheten bestäms i stor utsträckning genom kultur- och utbildningspolitiska beslut.
- Arkiv, bibliotek och museer har stor betydelse ur ett demokratiskt perspektiv.
- De har stor betydelse för utbildning och forskning.
- De har rötter i folkbildningssträvanden.
- De organiserar och registrerar information för att det ska bli möjligt att återfinna och återvinna.
- De är bevarandeinstitutioner.
- De är förmedlingsinstitutioner.
- De är kulturarvsinstitutioner eller minnesinstitutioner.
- De gör urval.
- Institutionerna både kompletterar och överlappar varandra.
- Informations- och kommunikationsteknologin får allt större betydelse i verksamheten.
- Gränserna mellan dem är flytande ur användarnas synvinkel.

Olikheterna ska emellertid inte negligeras. Institutionerna har olika uppdrag, som ges av olika politiska strukturer. En del av verksamheterna styrs av specialiserad lagstiftning som Arkivlagen, Kulturmiljölagen, Pliktleveranslagen och Bibliotekslagen. Den professionella kulturen har också utvecklats åt olika håll från en vetenskaplig fackutbildning till mera specialiserade yrkesutbildningar som bibliotekarieutbildningen och specialistutbildningar inom arkivkunskap, museivetenskap och det byggnadsantikvariska ämnet.

Förhållandet till det förvaltade materialet skiljer också institutionerna åt. Bevarandeperspektivet är centralt för arkiv och museer, men av mindre betydelse för biblioteken som har tillgång till ett komplett bokbestånd på Kungl. biblioteket. Förmedlingsperspektivet betonas av bibliotek och museerna, men har först sent vunnit insteg bland arkiven. Museerna är ensamma om att lägga stor vikt vid tolkning av materialen, medan arkiv och bibliotek förhåller sig neutrala till sina material.

Inte heller uppordningen är likartad. Arkiven arbetar efter proveniensprincipen (ursprunget bestämmer – geografisk plats, företag, person etc.), på biblioteken ordnas böckerna efter ämne och författare, och museerna ordnar sitt material efter föremålskategori (konst, dräkter, möbler etc.), kronologiskt för förhistoriskt material (sten-, brons- och järnålder) och konsten efter teknik och därefter alfabetiskt efter konstnärens efternamn.

Språkbruket är också specialiserat. Det som för vanliga människor är en sak, är för etnologen ett föremål och för arkeologen en artefakt. Ett papper kan i arkivariens händer bli ett dokument.

Att för ABM-institutionerna i dagsläget eftersträva en total integration är knappast realistiskt. Om den kulturpolitiska ABM-visionen ska bli praktiskt hanterbar och åtminstone delvis möjlig att realisera måste den brytas ner till konkreta och realistiska delmål. Att definiera det gemensamma och särskilja det specifika är nödvändigt för ett framgångsrikt arbete.

Kulturarv – ABM:s minsta gemensamma nämnare

Värmlandsarkiv, Länsbiblioteket i Värmland och Värmlands Museum har utvecklat en mycket bred verksamhet med myndighetsutövning och medieproduktioner, mediaförmedling, bred utbildningsverksamhet, utställnings- och programverksamhet, uppdragsverksamhet inom arkeologi och målerikonservering m m – allt i en allmän strävan att attrahera bredare lager av befolkningen. ABM-arbetet måste koncentrera sig på institutionernas gemensamma uppdrag: Alla tre ska, enkelt uttryckt, samla, vårda och förmedla källorna till vår historia och det vi med en gemensam term kallar för vårt kulturarv – som är allt från arkivalier och böcker till föremål. I en framtid ska medborgarna ges möjlighet att söka information om vårt kulturarv i tekniska media utan hänsyn till institutionsgränserna.

Nyckelordet kulturarv måste definieras. Museologen Stefan Bohman ger följande beskrivning:

”Kultur är de värdesystem grupper av människor delar. Dessa värdesystem avsetter olika kulturuttryck, materiella som andliga. Somliga av dessa kulturuttryck anses ha speciella symbolvärden och utnämns därför till kulturarv. I praktiken får dessa av oss definierade kulturarv särskild institutionaliserad omsorg.”

Allt är inte kulturarv, men kan bli utvalt till det. Detta val sker inte efter objektiva kriterier, utan det ”är alltid en del av ett ideologiskt och kulturellt slagfält, där olika grupper och olika verksamheter strider om rätten att identifiera vad som är vår historia, vad som är viktigt och

efemärt, vad som skall bevaras, vad som skall berättas” – sagt av landsantikvarie Karin Lindvall på en konferens 1997.

I kampen om tolkningsföreträdet kan man urskilja olika maktcentra:

- Den politiska och officiella makten.
Denna styr genom uppdrag och ekonomiska anslag mot t ex prioritering av det industriella samhällets kulturarv, design och mångkultur.
- De professionella inom kulturarvsinstitutionerna.
Tjänstemännen styr genom gallringar och urval, vad som är god litteratur och bevaransvärda dokument och föremål.
- Den offentliga kulturarvssektorn.
Media, offentliga debattörer och intressegrupper styr genom opinionsbildning.
- Allmänheten.
Styr bland annat genom sin efterfrågan.

Kampen om tolkningsföreträdet till kulturarvet är en intressegruppsstrid, då den avgör vilken historia som ska berättas. Det som inte blir utvalt till kulturarv förblir osynligt. Valet av kulturarv har alltid ett samband med tidens värderingar. Bevarandet idag av en arbetarlänga bestäms inte av 1920-talets värderingar utan av dagens. På samma sätt skulle allmogen inte ha blivit så väldokumenterad om dagens värderingar i stället för nationalromantikens värderingar styrts insamlingen för 100 år sedan. Mycket av det kulturarv som förvaltas av kulturarvsinstitutionerna idag har alltså valts av tidigare generationer och med andra tiders värderingar.

Ett ökat tillgängliggörande av information och kunskap om kulturarvet genom tekniska media kommer att stärka den enskildes tolkningsföreträde och ge oss en mera mångfacetterad historia.

Ett delmål för ABM i Värmland kan definieras: Uppgifter om kulturarvet ska finnas samlat tillgängligt på Internet. Medborgaren ska inte behöva ta hänsyn till institutionsgränser.

ABM-projekt i Värmland

Begreppet ABM har sakta etablerats, och en stor del av de här redovisade ABM-projekten hade inte denna benämning när de genomfördes. Vad som binder dem samman, och som gör dem till ABM-projekt i efterhand, är att de som huvudtanke har haft att ta den nya tekniken i sin tjänst för att göra kulturarvet mera tillgängligt. Oftast har de också arbetat på ett gränsöverskridande sätt mellan olika institutioner.

Av ABM-institutionerna var **biblioteken** de första att systematiskt tillgängliggöra uppgifterna om sina böcker. Lappkatalogerna mikrofilmades centralt av Bibliotekstjänst AB på 1970-talet, på 1980-talet digitaliserades de och med Internet gjordes bibliotekskatalogerna tillgängliga för alla. Idag kan man lätt söka information om böcker på Länsbibliotekets Wermsök eller på Kungl. Bibliotekets webbsök. Formatet är standardiserat för bibliotek världen runt.

ABM-begreppet började användas i Värmland 1994 med **Sambi-projektet**, som stod för skola, arkiv, museum och bibliotek i samverkan. Pådrivande i projektet var DIK-förbundet och Landstingets kulturchef. Projektet genomfördes dock inte av ekonomiska skäl – det fick inte de externa bidrag från Stiftelsen för kunskaps- och kompetensutveckling (KK-stiftelsen) som man hade räknat med.

Sesam-projektet initierades av regeringen och pågick under åren 1995 – 1998. 235 miljoner anvisades till museerna för att bevara och öppna föremålssamlingarna genom dokumentation, registrering, vård, konservering och magasinering. Registreringsarbetet genomfördes här för första gången i stor skala med datorer. I Värmland drev Värmlands Museum med stöd av framför allt Landstinget i Värmland 1996 – 1998 en registreringscentral i Filipstad med fyra akademiskt utbildade handläggare och två assistenter. En besvärande eftersläpning i museets registreringsarbete inhämtades och större delen av samlingarna registrerades digitalt i databasprogrammet Sofie (Samlingar och foto i ett). Även Järnvägs- och industrimuseet i Hagfors fick hjälp av projektet genom att läns museet placerade en handläggare där. Värmlandsarkiv erhöll resurser för att ordna upp en del av sina kartor och ritningar.

Nycklar till brukssamhället var ett it-projekt som initierades 1996 av Värmlandsarkiv och genomfördes tillsammans med Värmlands Museum, Länsbiblioteket i Värmland, Folkrorelsernas arkiv för Värmland och Karlstads Universitetsbibliotek. Projektet delfinansierades av KK-stiftelsen. 1998 utgavs resultatet i form av en CD-produkt som pedago-

giskt presenterade de källor som står till buds när man forskar i värmländsk brukshistoria med Borgviks bruk som exempel. Arkivhandlingar, böcker, byggnadsantikvariskt material m m från olika samlingsägare ger här en samlad bild. Materialet finns nu tillgängligt på bl. a. Länsbiblioteket i Värmlands hemsida.

Samma samarbetspartners som i Nycklar till brukssamhället genomförde 1998 – 1999 utbildningsprojektet **Vambit** (Värmlands arkiv, museer och bibliotek – IT) med ekonomiskt stöd av KK-stiftelsen. Målet var att höja personalens it-kompetens så att varje person skulle kunna söka på Internet, hantera sin e-post effektivt samt att någon vid varje institution skulle kunna sköta den egna hemsidan. Nio kurser och seminarier genomfördes med sammanlagt 738 deltagare. En bieffekt var att de olika institutionernas personal lärde känna varandra, varandras möjligheter och kompetenser.

1999 utkom Cd-romproduktionen **Finnskogen – en sagolik verklighet** gjord i samarbete mellan Värmlands Museums filial Finnkulturcentrum i Torsby, Norsk Kulturverksted och Stiftelsen Finnskogen. Skivan presenterar skogsfinnarnas historia och kultur på svenska. 2005 uppdaterades produktionen tekniskt och utökades språkligt till att även ge information på finska.

Under tre år 2000 - 2002 drev Riksantikvarieämbetet en registreringscentral i Kristinehamn inom projektet **Kulturarvs-it**. Funktionshindrad personal digitaliserade här delar av Värmlands Museums fotosamling, främst material från fotografen Dan Gunner i Karlstad.

2001 startades projektet **Fotoalbum Värmland** av Värmlands Museum och drevs i nära samarbete med Länsbiblioteket i Värmland, Värmlandsarkiv, Folkrorelsernas arkiv i Värmland samt Film i Värmland. Stor delfinansiär var Statens kulturråd. Arbetet skulle sprida kunskap om det dokumentära fotografiet och öka nyttjandet av detta i allt historierelaterat arbete i skola, föreningar, hos enskilda m fl. Länets större fotosamlingar inventerades. Vid sidan av inventeringsarbetet gavs kurser om fotovård, utställningsarbete, om digital bildhantering och upphovsrätt. 2003 – 2004 utökades inventeringsarbetet till att även omfatta den dokumentära filmen ("icke-fiktiv film") från Värmland. Denna utvidgning var föranledd av en önskan från statens sida att beräkna filmmaterialets omfattning inför starten av en central filmvårdanläggning i Filmarkivet i Grängesberg. Denna kommer att ha som uppgift att överföra gamla filmer till digitalt medium och sedan förvara originalfilmerna på bästa sätt.

I det stora EU-projektet **Calimera** (2001 – 2005) representerades Sverige av Länsbiblioteket i Värmland, Värmlandsarkiv och Värmlands Museum. Rollen var att ingå i remissgruppen, att följa projektet och lämna remissvar på de olika "Work Packages" som skrevs. Svenska exempel spreds till övriga Europa. Den nationella slutrapporten sammanställdes av Länsbibliotekets chef Anna Christina Rutquist.

Arbetet resulterade i en stor överblick över det internationella ABM-arbetet.

2005 hölls på Värmlands Museum ett seminarium med rubriken ”Hur hittar man kulturarvet? En dag om kulturarv, ny teknik och samarbete”. I föreläsningar, anföranden, debatter och diskussioner dryftades det framtida ABM-arbetet av ungefär 75 deltagare. På seminariet presenterades en nyframtagen **Internetportal Kulturarv Värmland**. Denna är en portal för länets digitala kulturarv och har en mycket omfattande länksamling till föremåls- och fotosamlingar, lag & rätt, forskning, artiklar m m. Efter introduktionen kom arbetet med portalen att ligga nere på grund av att ansvarig tjänsteman på Värmlands Museum fått annat arbete. Arbetet har nu återupptagits genom projektet Access.

Access är en nationell satsning på sysselsättningsåtgärder inom kulturområdet under 2006 och 2007. Stödet syftar till bevarande, vård och tillgängliggörande av samlingar, föremål och arkivalier och vänder sig till myndigheter och juridiska personer som helt eller delvis finansieras av offentliga medel och som är verksamma inom musei-, kulturmiljö-, arkiv-, scenkonst-, bibliotek-, bild och form- samt film- och fotoområdet. Sammanlagt har över 500 miljoner kronor avsatts för projektet, som dock än så länge bara är ettårigt med troligen ett års förlängning. Värmlands Museum har under 2006 fått åtta accessanställda, som fortsätter arbetet med Kulturarv Värmland, inhämtar eftersläpning i registreringsarbetet på föremålssamlingen, fotograferar konsten inför publicering på Internet m m. Värmlandsarkiv sysselsätter sju accessanställda med att förteckna och ordna herrelösa arkiv hos Karlstads kommun, föreningsarkivet och på Värmlandsarkiv självt.

Projektet – förändringsarbetets återvändsgränd

Stora resurser har under de senaste tio åren lagts ner på ABM-projekt i Värmland. Samarbetet mellan institutionerna har ökat och datatekniken är idag ett vardagligt arbetsinstrument. Något riktigt genombrott för ABM-tankarna har dock inte ägt rum. Inte ens i Västernorrland, som arbetat mest med ABM-perspektivet, har utvecklingsprojekten resulterat i genomgripande förändringar. Inte heller i Sundsvall eller Esbjerg har synergieffekter uppstått trots decennielång samlokalisering av arkiv, bibliotek och museum. Varför denna tröghet?

En av orsakerna torde vara, att förändringsarbete inom ABM-sektorn alltid bedrivs i projektform. Ett projekt karakteriseras av att en uppgift definieras, resurser avsätts och tidplan med slutdatum bestäms. Ett genomfört projekt resulterar antingen i ett misslyckande eller i att en uppgift slutförs eller i att ett undersökningsresultat kan implementeras i en ny utveckling för basverksamheten. De flesta forskningsprojekt misslyckas – tesen visar sig vara ohållbar. Inom tillverkningsindustrin används projektformen för att ta fram en ny produkt, som därefter tillverkas. Att använda projektformen i förändringsarbete kan ifrågasättas.

Ett förändringsarbete får inte misslyckas. Har någon någonsin rapporterat in ett totalmisslyckat utvecklingsprojekt till finansörer som Statens kulturråd, KK-stiftelsen eller Framtidens kultur?

Inom managementarbetet talar man om projekt som balkonger med eller utan dörr, d v s man problematiserar förbindelsen med basverksamheten. En balkong utan dörr påverkar inte lägenhetens standard, medan en balkong med dörr är en verklig standardökning. Utvecklingsprojekt inom ABM-sektorn har oftast en stor extern delfinansiering genom Statens kulturråd eller Framtidens kultur och genomförs av projektanställd personal. Med egen ekonomi och personal är risken för ”balkong utan dörr” uppenbar. Basverksamhetens personal involveras inte tillräckligt och efter projektets slut blir det en ledningsuppgift att tillvarata resultatet och i bästa fall implementera det i verksamheten. Många kulturinstitutioner har en trängd ekonomi och utrymmet för omprioriteringar är begränsat. ”Vad ska väljas bort?” kommer att bli kulturpolitikens mest brännande fråga, om inte stora nya anslag tillförs ABM-arbetet som i Norge och Storbritannien.

Idébäraren är en nyckelperson i allt förändringsarbete. Alltför ofta skiljs tankeverkstäderna från genomförandets arenor. Kulturdebattören Sven Nilsson har beskrivit denna verklighet:

”Drömmen om ett sammanhållet ABM-område har inte drömts i biblioteken, museerna eller arkiven. Den har drömts på något departement, någon myndighet eller i långa ämbetsmannakorridorer i en internationell byråkrati. Jag har aldrig träffat några företrädare för arkiv, bibliotek eller museer som sagt: ’Vi har så mycket gemensamt att det bör finnas gemensamma ABM-planer, ABM-råd, ABM-myndigheter, ABM-budgetar eller ABM-projekt’. Det hindrar inte att det mycket väl kan finnas (och finns!) spännande samverkansprojekt.”

Många ABM-projekt har ett uppifrånperspektiv. För ökat genomslag måste fördelarna med ökad ABM-samverkan beskrivas visionärt. Ökad tillgänglighet kommer att locka nya målgrupper, som i sin tur ger den enskilde tjänstemannen ett intressantare arbete. Idébärarna måste bli fler och absolut inte begränsas till projektanställd personal.

Kulturpolitiken definierar ABM-sektorns målgrupper som kollektiv: Barn och ungdom, skolan, eftersatta grupper, turister etc. I ABM-projekten framhävs ofta den enskilde släkt- eller lokalhistorieforskaren. Kopplingen mellan utbud och målgrupp är helt avgörande för framgång. Kan en bristande efterfrågan på ABM-arbetets resultat förklara det bristande genomslaget för arbetet? För att effektivt driva arbetet måste breda målgrupper kartläggas och lockas. Det framtida ABM-arbetets framgång är helt avhängigt av efterfrågan på dess produkter.

En inbyggd svårighet i samverkansprojekten är utvärderingen. När har ett projekt lyckats? Man kan inte avläsa resultatet omedelbart i en ökad

efterfrågan. Projekten har egna målformuleringar som ska utvärderas av faddrarna arkiv, bibliotek och museum. Olika traditioner, kompetenser och verksamheter ger olika målbilder. Ekonomiska ramar och organisationskulturer premierar inte arbete utanför den egna organisationen i någon större skala. Lagar, regleringsbrev, politiska målsättningar och uppdrag skiljer sig åt. Resultatet ska rapporteras till olika huvudmän – för Värmlandsarkiv och Länsbiblioteket till Region Värmland och för Värmlands Museum till den egna styrelsen och olika anslagsgivare. Värmlandsarkiv har dessutom Riksarkivet som tillsynsmyndighet. Vanligen blir utvärderingen positiv i de gängse honnørsordens värld: Samarbete, samordning, tillgänglighet och förmedling. Ingen av de arrangerade faddrarna finner ett tillfredsställande konkret resultat som motsvarar den egna målbilden.

Tekniken driver utvecklingen och arbetet på arkiv, bibliotek och museer kommer att förändras i grunden. Utvecklingen går fort och någon ny övergripande vision för ABM-arbetet finns ännu inte. Detta hindrar inte att man formulerar deluppgifter med klart angivna mål och målgrupper. Exempel på sådana uppgifter kan vara att göra en konstsamling tillgänglig på Internet eller att erbjuda låntagare ett stort utbud av e-böcker. ABM-arbetet kommer att ge långsiktiga resultat först när man överger projektformen som förändringsväg och låter arbetet flytta in som basverksamhet i de olika institutionerna. En komplicerande faktor torde vara, att de ekonomiska källorna till förändringsprojekt kommer att vara rika även i fortsättningen. En lösning synes vara att bryta ner en tillsvidare tjänst i en rad sammanhängande projekt. En bättre lösning vore att överföra projektmedlen till tillsvidare tjänster inom ABM-arbetet.

ABM-arbetet och riktlinjer för detta

ABM-arbetet

ABM-arbetet saknar en övergripande och vedertagen definition. Vid en genomgång av det praktiska arbetet synes detta dock falla efter tre huvudlinjer:

- Att initiera och driva ett samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer. Företrädarna ska lära känna varandra, sina problem och möjligheter.
- Att genom tekniska system publicera databaser på Internet.
- Att producera medieproduktioner som Värmlands *Nycklar till brukssamhället* och därvid använda sig av material från hela ABM-sektorn.

Mot den första punkten finns inget att invända och detta arbete måste fortsätta. De övriga punkterna måste skiljas åt. Vid medieproduktioner ska de bästa kompetenserna samverka och att söka dessa efter ABM-linjen ger ingen självklar framgång. Arkiv, bibliotek och museer kommer även i fortsättningen att vara bäst på sina kärnverksamheter. De ska fortsätta att på olika vis berätta och reflektera om människan och hennes villkor, om historia och kulturarv eller ge förutsättningar för detta arbete. Denna inriktning är verksamheternas kärna och den får aldrig överges.

Det som förenar och kan förstärka kärnverksamheterna är möjligheten att lätt få samlad tillgång till metadata. Detta definieras som ”information om information”. De enskilda posterna i en lappkatalog eller i en databas är exempel på metadata, alltså uppgifter om den enskilda boken, dokumentet, föremålet eller konstverket.

Jag föreslår en mycket snäv definition för ABM-arbetet i Värmland: ABM-arbetet i Värmland ska utnyttja den potential som ny teknologi representerar för systematisk sammanställning och förmedling av kulturarvsinformation via Internet.

Kärnverksamheterna kommer att förstärkas, men än viktigare är den utmaning som består i nya användares kreativitet. Den större tillgängligheten är en demokratisk rättighet. Nya användare kommer med intresse, inspiration, engagemang och fördjupning att utveckla nya användningsområden och ge nya perspektiv på historia, konst och livsmiljö.

Målbildens oklara konturer ska uppfattas positivt och utvecklingsframkallande. För ABM-arbetet är det viktigare att peka ut en riktning än att måla upp visioner. Arbetet måste ta hänsyn till och förhålla sig till frågor som samhällsutvecklingen, teknikutvecklingen, farorna med kulturens fragmentisering, det livslånga lärandet, ekonomiska förutsättningar och vilka uppgifter som inte kan lösas regionalt utan fordrar centrala insatser.

Nätverkssamhället

Vi lever i en samhällets brytningstid. För 100 år sedan sysselsatte jordbruksnäringen 70 % av befolkning med en minskande trend. Samtidigt började industrisamhället att växa sig allt starkare för att nå sin kulmen på 1960-talet. Den trygghet som den goda sysselsättningen gav inom jordbruks- och industrisamhället finns inte idag. Vi är vilsna inför det nya samhället och kallar det ömsom det postindustriella samhället, ömsom kunskapsamhället, tjänstesamhället eller it-samhället.

Ett kännetecknande drag är hierarkiernas minskade betydelse. Internet är själva sinnebilderna för detta. Inom kulturen har det blivit vanligare att man arbetar i nätverk, där tillfälliga grupper av institutioner, föreningar, företag, bildningsförbund och enskilda personer tillfälligt går samman för att lösa en speciell uppgift. När uppgiften är löst upplöses gruppen. Nätverk och relationer har ersatt hierarkierna. Arbetssättet har många fördelar med tillgången till större kompetens, större arbetsstyrka och bättre förankring bland medborgarna. Nackdelen för anslagsgivare är att ett nätverk aldrig låter sig styras uppifrån.

Utvecklingen mot ett nätverkssamhälle kommer att fortsätta. I ABM-arbetet i Värmland är Värmlandsarkivs, länsbibliotekets och länsmuseets roll att vara initierande och drivande i utvecklingsarbetet. Arbetet måste präglas av en tillgänglighet och öppenhet som inbjuder till delaktighet och deltagande. Ingen kommer att kunna kontrollera hur materialet används i framtiden.

Förhållandet till teknik

Det som är drivande i ABM-arbetet är den nya teknikens möjligheter för institutionerna att ställa sina metadata till medborgarnas disposition. Tyvärr har åtminstone museivärlden en benägenhet att utveckla egna tekniska lösningar. Flera databashanterare kan inte kommunicera med varandra utan anpassningsarbete och uppkoppling mot gemensam sökmotor. Utvecklingsarbetet är bristfälligt på de egenkonstruerade lösningarna. Biblioteken är de föredömliga undantagen, då de redan internationellt använder sig av ett gemensamt system för hantering av sina metadata.

I den ideala världen erbjuder marknaden en databashanterare som lätt kan transformeras för ABM-sektorns gemensamma ändamål. Troligen kommer denna lösning att vara en anpassning av arkivens och museernas tekniska lösningar till den som biblioteken redan använder. Utveckling och kontinuitet garanteras.

För ABM-arbetet i Värmland är det viktigt, att koncentrera sig på att göra källorna och metadata tillgängliga via Internet. Utvecklingen av teknik får marknaden stå för. Sökmotorernas utveckling gör det troligt att önskad data kommer att sökas upp varhelst den finns på Internet. De egna hemsidorna kommer då att minska i betydelse.

En av ABM-arbetets stora utmaningar är att förbättra gränssnittet och därmed användarvänligheten för metadatan. När medborgaren söker på Internet ska denne inte mötas av information som endast fackmannen kan dechiffrera, utan av en läcker sida med information som lockar till fortsatta aktiviteter.

Knappologi vs Agenda kulturarv

I August Strindbergs novell ”De lycksaligas ö” beskrivs forskaren Hylling, som vigt sitt liv åt att studera knappar ur vetenskaplig synpunkt. Han är ytterst noga och knapparna sorteras efter storlek, form, antal hål och färg. Forskningen mottages välvilligt och Hylling utnämns till professor i knappologi. Strindbergs satir kan mycket väl ha hämtat sin förebild från arkeologin eller folklivsforskningen. Till in på 1970-talet var typologiseringen en vanlig vetenskaplig metod och typerna sattes in i en evolutionistisk mall, där enklare former utvecklades till mera sammansatta former ibland till synes utan mänsklig medverkan.

Denna vetenskapssyn har den professionella kulturarvssektorn helt distanserat sig ifrån med projektet Agenda kulturarv 2001 – 2004 som den bekräftande slutakten. Projektet leddes av Riksantikvarieämbetet, läns- och stadsstyrelserna och länsstyrelserna som i en bred diskussion med andra museer och arkiv, hembygdsföreningar, bildningsorganisationer, skola och föreningsliv drog upp riktlinjerna för framtidens arbete med historia och kulturarv. Man enades om att hus, föremål, arkivhandlingar etc. var medel för att beskriva det viktiga: Människan och berättelsen om henne.

I en föränderlig värld som präglas av mångfald är lokala, regionala eller nationella identiteter inte längre lika viktiga. Kulturarvssektorns uppgift blir istället att bevaka att en mångfald historiska spår bevaras och en rik fond av minnen kommer att finnas att tillgå för historieskrivning och mångsidigt berättande. Institutionerna får emellertid inte begränsa sitt uppdrag till att bara vara faktabanker, utan ska dessutom bjuda möjligheter till reflektion, deltagande och diskussion. Förmedlingen är viktigare än bevarandet. I ett demokratiskt samhälle är historia och kulturarv goda redskap för att undersöka och förstå nuet – kunskaper som är nödvändiga för att vidareutveckla samhället.

Den dominerande delen av ABM är digitaliseringsarbetet. Grunden för detta arbete är att kulturen bryts ner till de minska enheterna – arkivhandlingen, boken, föremålet, konstverket, fornlämningen. ABM-institutionerna måste balansera detta arbete – som kan komma mycket nära Strindbergs satir om knappologi – med att alltid tillhandahålla den övergripande berättelsen, diskussionen och möjligheten till den individuella reflektionen.

Livslångt lärande

Tanken på att vi inte klarar framtidens utmaningar utan mera utbildning och framför allt mera lärande, är central i dagens utbildningspolitik. Begreppet livslångt lärande introducerades av UNESCO i slutet av 1960-talet och avsåg från början en fortgående individuell bildningsprocess, men har från slutet av 1980-talet främst blivit en strategi för ekonomisk och teknologisk utveckling. EU:s tillväxtstrategi från 2000 – Lissabonstrategin - slår fast att framtidens samhälle baserar sig på kunskaper. IT, forskning och utveckling ska främjas och man ska investera i människor. 1996 slog Kunskapskommittén (SOU 1996:27) fast, att ”alla måste få möjlighet att delta i det livslånga lärandet”. De generösa rättigheterna till tjänstledighet för studier och möjligheterna till friår får ses som ett underlättande av detta.

Livslångt lärande är inget enhetligt begrepp, utan består av två delar:

- Det formella lärandet som är ett planerat, målinriktat lärande som oftast sker inom ramen för särskilda utbildningsinstitutioner (skola, folkbildning, universitet och liknande).
- Det informella lärandet som syftar på det lärande som sker i vardagslivet eller i arbetet.

En allmän föreställning är att allt lärande är positivt och utvecklande. Det informella lärande som sker spontant på arbetsplatsen kan emellertid resultera i en förfining och förstärkning av rutinarbetet utan nödvändig reflexion. Målet för allt lärande måste vara nytänkande och förnyelse.

ABM-arbetet måste ske i samklang med det livslånga lärandet. Genom att arkiv, bibliotek och museer genom Internet ställer varandras material till förfogande får de professionella tjänstemännen ett högst vidgat kunskapsunderlag för sitt arbete. Mycket av materialet kan också ses som läromedel och stärka det formella lärandet.

Gratis?

Offentlighetsprincipen är så stark i Sverige, att den i överförd betydelse även gett medborgarna fritt tillträde till material och tjänster som produceras vid offentligt finansierade institutioner. Bibliotekslagen stadgar tillgång till fria låneböcker. Gratis inträde på våra statliga museer är

verklighet. Besöken på arkiven är avgiftsfria. Inom den vetenskapliga forskningen pågår samma trend och man börjar kräva att den offentligt finansierade forskningen öppet publicerar sina rön. Storbritannien har lagstiftat om detta och samma sak diskuteras i Sverige.

Det pågår emellertid även en rörelse i motsatt riktning – att tillgången på tjänster och produktioner försvåras genom höjda avgifter. Vid ökad publicering på Internet kommer upphovsrättsavgifterna att stiga avsevärt för de enskilda institutionerna. Inom statens egna myndigheter pågår en motsvarande avgiftsökning. När t ex Lantmäteriet hade en regional organisation var medborgarnas tillgång till kartmaterial god. Det centraliserade Lantmäteriet kräver en resa till Gävle för fysisk tillgång till kartorna eller en abonnemangsavgift för att bese dem via Internet.

ABM-arbetet kommer att ställa olika databaser till medborgarnas förfogande. Vi vet någorlunda väl hur undervisningen, släktforskarna och lokalforskarna kommer att använda materialet, men den stora utmaningen ligger i hur nya användare kommer att agera. Troligen utvecklas en kreativitet som vi idag inte ser. Att genom avgifter begränsa denna kreativitet synes vara en kontraproduktiv åtgärd. Free access!

Centrala uppgifter

ABM-arbete kräver utvecklingsarbete på alla plan. En del uppgifter är så stora, att de måste hanteras centralt. När så är fallet bör sektorn uppträda samlat. I frågor av politisk natur - som önskvärda förändringar av Upphovsrättslagen och Personuppgiftslagen – företräds sektorn av dess myndigheter och intresseorganisationer. I frågor om teknik och standarder bör vi erkänna ABM-centrum som vår företrädare. För att stärka ABM-centrum borde Riksförbundet Sveriges museer ansluta sig till samarbetet.

Jag vill peka på tre områden som kräver central samordning för att ABM-arbetet ska vinna ökad effektivitet.

1. **Gemensamma standarder behövs.** Biblioteken är här det lysande undantaget som redan internationellt samordnat sina metadata. Arkiv- och museivärlden har lagt upp sina uppgifter i en mängd databaser som inte kommunicerar sinsemellan. Om visionen är att medborgaren vid sin dator samlat ska kunna söka uppgifter från flera ABM-institutioner, så måste standarderna samordnas eller sökmotorerna utvecklas. Det ena utesluter inte det andra.

Internationellt vidareutvecklar biblioteksvärlden sina standarder bl a inom projektet *Dublin Core Metadata Initiative* sedan 1999. Man har definierat en minipost som ”Informationen skall vara tillräcklig för återsökning och identifikation” och därefter kan posten beskrivas i 15 olika fält relaterade till innehåll, upphov och identifikation. Svensk kontakt med Dublin Core är Kungl. biblioteket. I Storbritannien och

Danmark pågår försök med att använda Dublin Core även för arkeologi, historia och konst. ABM-centrum har här ett givet arbetsfält.

2. Upphovsrättslagen hindrar. Med upphovsrättsorganisationernas effektivare arbete har upphovsrätten med all rätt fått ett större genomslag. ABM-institutionerna måste konstatera att stora delar av deras samlade material omfattas av skyddslagen. Vid användning av alla litterära och konstnärliga verk äger upphovsmannen – konstnären, författaren, kompositören, musikern, fotografen, scenografen, arkitekten etc – och hans efterlevande släktingar i princip rätt till ersättning till 70 år efter upphovsmannens död. Konstsamlingar, fotosamlingar, texter, grafik m m kan alltså inte urskiljningslöst publiceras på Internet.

Då en del av ABM-sektorns material produceras av de egna medarbetarna bör institutionerna teckna avtal med dessa, så att institutionen för all framtid äger de i tjänsten framtagna texterna, fotografierna, scenografierna m m. För undervisningen och inom arkiv och bibliotek gäller särskilda bestämmelser för fotokopiering. Riksförbundet Sveriges museer bör verka för att få dessa bestämmelser utvidgade till att även gälla museerna. I övrigt måste ABM-sektorn inleda en dialog med upphovsrättsorganisationerna för att genom avtal underlätta publicering på Internet. Organisationerna företräds samlat av KLYS – Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd.

3. Personuppgiftslagen hindrar att stora delar av arkivens och museernas databaser läggs ut på Internet, då varje post nästan undantagslöst innehåller uppgifter om en person. Lagen kräver att nu levande personer ska ge sitt uttryckliga tillstånd för en publicering. Det är alltså olagligt att återge en stor del av ABM-institutionernas fotosamlingar samt att redogöra för vem som ägt ett föremål eller en arkivhandling innan den kom till museet respektive arkivet. ABM-sektorn bör här verka för att den ska få samma undantag som journalistiken. Detta undantag är vidsträckt och omfattar all publicering med ändamål att informera, utöva kritik och väcka debatt om frågor av betydelse för allmänheten. Syftet med ABM-institutionernas arbete överensstämmer i allt väsentligt med journalistikens syfte.

Slutsatser för ABM i Värmland

Utredningen finner det i dagsläget inte realistiskt att eftersträva ett samgående mellan Värmlandsarkiv, Länsbiblioteket i Värmland och Värmlands Museum. 150 års professionalisering av verksamheterna har resulterat i olika traditioner, specialiserade utbildningar och skilda uppdrag. Verksamheterna styrs av olika lagar och uppdragen ges av olika politiska strukturer. Förhållandet till grundmaterialen böckerna, arkivhandlingarna, föremålen, konstverken och kulturmiljöerna skiljer sig också åt: Ibland ställer man sig neutral till innehållet, ibland tolkas det. Ibland är bevarandenaspekten viktigast – lagstiftad för vissa arkivhandlingar! – ibland är förmedlingsaspekten viktigast. Ibland sorteras materialet efter personnamn, ibland efter tidsepok. Språkbruket är specialiserat inom disciplinerna. Det är inte möjligt att på kort tid integrera verksamheterna i en gemensam ABM-enhet, varför en sammanslagning skulle riskera att endast åstadkomma en ny administrativ nivå – den nya gemensamma verksamhetschefen.

Som utvecklingsfaktor för arkiv, bibliotek och museer är ABM-arbetet internationellt prioriterat och tillmäts stor potential även nationellt. De värmländska institutionerna bör ha ambitionen att vara ledande i utvecklingsarbetet och tillämpningen av resultaten. En svårighet är att ABM-arbetet inte har någon allomfattande vision eller vedertagen definition.

Det praktiska ABM-arbetet inom sektorn faller efter tre huvudlinjer:

- Att initiera och driva ett samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer. Företrädarna ska lära känna varandra, sina problem och möjligheter.
- Att genom tekniska system publicera databaser på Internet.
- Att producera medieproduktioner som Värmlands *Nycklar till bruksamhället* och därvid använda sig av material från hela ABM-sektorn.

De värmländska ABM-institutionerna bör precisera ett antal mål och arbetsuppgifter och kraftsamla på dessa:

- Kulturarvet är det gemensamma verksamhetsfält som ABM-institutionerna först bör arbeta med.
- ABM-arbetet i Värmland ska utnyttja den potential som ny teknologi representerar för systematisk sammanställning och förmedling av kulturarvsinformation via Internet.
- Medborgaren ska inte behöva ta hänsyn till institutionsgränser i sitt sökande efter information.

- Det övergripande målet i ett ABM-arbete måste vara att göra all ny kunskap tillgänglig för medborgarna.

Utredningen föreslår alltså att ABM-arbetets tekniska del ska prioriteras. Ett ökat samarbete inom andra fält är naturligtvis önskvärt, men detta samarbete bör inte bara begränsas till de tre regionala ABM-institutionerna, utan även utökas till andra intressenter som i nätverk samarbetar kring utbildningsfrågor, marknadsföring och utställnings-, CD- och programproduktioner m m.

Nästan all information framställs idag digitalt. Den minsta enheten inom informationen kallas ”metadata” – information om information. Arkiv, bibliotek och museer har alla en lång tradition av att producera metadata över sina bok-, dokument-, föremåls- och konstbestånd. Tidigare lappkatalogen och nu dataregistret är exempel på metadata-samlingar. Huvuduppgiften för ABM-arbetet i Värmland är att ställa dessa metadata till nya användares förfogande över Internet. Som förväntade nya brukare märks utöver enskilda personer även turistsektorn, hela kultursektorn i vid bemärkelse och mediasektorn. Rätt presenterat kommer ABM-materialet att förstärka bilden av Värmland som kulturlän.

Uppgifterna behöver bearbetas så att de kan vinna ökad tillgänglighet, presenteras tilltalande, och mana nya brukare till studier och andra aktiviteter. Då gemensamma tekniska standarder saknas måste man i digitaliseringsarbetet inrikta sig på att komma så högt på standardtrappan Internationella standarder - nationella standarder – standardförberedande dokument - internationella profiler - nationella profiler – riktlinjer - lokala lösningar som möjligt. En del av samordningsarbetet måste överlåtas till centrala instanser.

Arbetet kan bli alltför omfattande och disparat om inte konkreta delmål formuleras. Dessa delmål bör vara av typen ”Värmlands Museums konstsamling görs tillgänglig via Internet för alla konstintresserade”.

Stora utvecklingskostnader har lagts ner på de senaste tio årens ABM-arbete utan att detta gett konkreta resultat. Utredningen anser att själva projektformen är olämplig för utvecklingsarbete och föreslår därför en institutionalisering av ABM-arbetet. En tjänsteman på vardera Värmlandsarkiv, Länsbiblioteket i Värmland och Värmlands Museum bör utses till **ansvarig ABM-samordnare**. Uppgiften blir att vara väl insatta i de ABM-projekt som drivits i Värmland så att denna kunskap inte går förlorad, vidare att följa ABM-utvecklingen genom att delta i de ABM-seminarier som anordnas i Sverige samt slutligen att driva ABM-verksamheten vid respektive institution.

Styrande i den regionala ABM-verksamheten i Värmland föreslås ett **ABM-råd** bli med de tre regionala ABM-institutionscheferna och de tre ABM-samordnarna som självskrivna medlemmar. Rådet bör sammanträda två gånger om året och dess uppgift blir att formulera delmål, vara pådrivande samt att finna finansiering för verksamheten. Medel måste

avsättas genom omprioriteringar inom befintlig verksamhet samt ett brett sökande efter externa bidrag.

I institutionaliseringen ingår även att hålla den gemensamma hemsidan Kulturarv Värmland aktuell. ABM-insatserna bör redovisas separat i de olika institutionernas verksamhetsberättelser.

Sammanfattningsvis föreslår utredningen:

- Sammanslagningen av Värmlandsarkiv, Länsbiblioteket i Värmland och Värmlands Museum till en ABM-enhet i Värmland förverkligas inte.
- De tre regionala ABM-institutionerna intensifierar ABM-arbetet med ambitionen att vara ledande i utvecklingsarbetet och tillämpningen av resultaten.
- ABM-arbetet i Värmland koncentreras till att utnyttja den potential som ny teknologi representerar för systematisk sammanställning och förmedling av kulturarvsinformation via Internet.
- Då ABM-projektens kunskaper sällan tillvaratas bör en institutionalisering av arbetet ske. Ett styrande ABM-råd bildas och varje institution utser en ABM-samordnande tjänsteman. ABM-verksamheten redovisas separat i respektive verksamhetsberättelse.

Datorer finns idag i varje hem. Ett stärkt ABM-arbete genomfört av Värmlandsarkiv, Länsbiblioteket i Värmland och Värmlands Museum kommer att öka dessa institutioners betydelse genom att deras material ges ökad tillgänglighet för nya användare. Nya användningsområden kommer att skapas. Kulturens mångfaldsaspekt blir uppenbar när historieskrivningen breddas genom nya aktörer. Samhällets grundvärden som tolerans, yttrandefrihet, demokrati, kulturens egenvärde, rätten till information, kulturell mångfald och social gemenskap kommer att stärkas.

Källor i urval

- Peter Almerud: ABM eller A, B och M? Låt innehållet avgöra. Ur Kunskapens källor – om samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer. DIK 2000.
- Bibliotekslagen (SFS 1996:1596)
- Stefan Bohman: Kulturarv – ABM:s minsta gemensamma nämnare! Ur Kunskapens källor – om samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer. DIK 2000.
- CALIMERA. Final Report 2005.
- Per-Erik Ellström: Livslångt lärande. 1997.
(http://www.skolliv.nu/93/93_larande_08_12.html)
- Magdalena Gram: ABM. Samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer. En lägesrapport på uppdrag av regeringen 2002.
- Göran Gullbro: ABM i Värmland. En studie av regionala samarbetsprojekt utifrån exemplet Värmland. Seminarieuppsats, Mittuniversitetet 2005.
- Göran Henriksson: Kunskapens Hus i Östersund. Utredningsrapport 2001.
- Anders Häggström: ABM i Blekinge. En förstudie. 2004.
- Kjelder til kunnskap og oppleving. Stortingsmelding nr 22 1999-2000.
(<http://odin.dep.no/kkd/norsk/bn.html>)
- Kunskapens hus – från vision till verklighet – ett pilotprojekt. Östersund 2005.
- Kjell Lööv: ABM-Eskilstuna – till nytta och nöje. 2004.
- Minerva Project: Quality Principles for Cultural Websites: a Handbook. 2005.
- Märta Molin och Bengt Wittgren (red.): ABM. En antologi om samverkan mellan arkiv, bibliotek och museer. Härnösand 2005.
- Märta Molin (red.): ABM. Samverkan i Västernorrland. Härnösand 2003.
- Märta Molin: Tre år med ABM Resurs. Ett projekt om ABM i Västernorrland 2003-2005.
- Människan i centrum. Agenda kulturarvs programförklaring. 2004.
- Sven Nilsson: ABM-institutionerna mellan evigheten och kundnyttan. Ur Kunskapens källor – om samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer. DIK 2000.
- Nordic Handscape. Kulturarv i nya former. Nordiska ministerrådet 2006.
- Tomas Olsson: ABM – det fjärde rummet. Rapport från ett idéprojekt vid Regionbibliotek Västra Götaland 2001.
- Regionala museer och nationell kulturpolitik. Mål, medel och framtid. Rapport från Statens kulturråd 2001.

Anne-Marie Schmidt och Kristina Virtanen: Calimera Training Guideline. 2005.
Sysselsatta efter näringsgren 1976-2004. SCB 2005
Gunnar Wetterberg: De bortglömda institutionerna – demokratin och det långa lärandet. Ur Kunskapens källor – om samarbete mellan arkiv, bibliotek och museer. DIK 2000.
Värmlands Museum: Verksamhetsberättelse 2005.

Länkar

ABM-Centrum, Stockholm
<http://abm-centrum.se/CalendariumOut.asp>

ABM i Västernorrland
<http://abm.vlm.se/abmlanet.html>

ABM-portalen, Jönköpings län
www.abmportalen.se

ABM-utvikling, Norge
www.abm-utvikling.no/

Bibliotek Värmland
<http://www.bibliotekvarmland.se/content>

Blekinge museum: Virtuella museet
<http://www.blekingemuseum.se/virtmus.asp>

Dublin Core Metadata Initiative
<http://dublincore.org/>

Institute of Museum and Library Services, USA
<http://www.ims.gov/>

Konstnärliga och litterära yrkesutövares samarbetsnämnd
<http://www.klys.se/>

Kulturarv Värmland
<http://www.kulturarvvarmland.se/>

Kulturarv Västernorrland
<http://www.kulturarvasternorrland.se/top.html>

Kulturarv Östergötland
www.kulturarvostergotland.se/

Libris
<http://websok.libris.kb.se/websearch/form>

Länsbiblioteket i Värmland
<http://www.lansbiblioteket.se/>

Museums, Libraries and Archives Council, Storbritannien
www.mla.gov.uk/

Nycklar till brukssamhället
<http://www.ra.se/vla/Nycklar/index.htm>

Region Värmland
<http://www.regionvarmland.se>

Värmlandsarkiv
www.ra.se/vla/

Värmlands Museum
www.wermlandsmuseum.se/

Werm sök
<http://www.lansbiblioteket.se/wermsoek/wermsoek.html>